

מרדכי שעכטער

די געוויקסן-וועלט
אין יידיש

יידישער וויסנשאַפֿטלעכער אינסטיטוט - יוואָ

ניו־יאָרק 2005

אילוסטראציעס פֿון:

אל. סאַקאַלאָווסקי, באַטאַניק: האַנטביכל פֿאַרם צווייטן קאָנצענטר פֿון אַרבעטשול.
יודיש: ל. פֿרוסמאַן און י. שטשופּאַק. קיעוו, 1928.

ISBN # 0-914512-49-8

מנין משפחה איז אַ וואָלד פֿון ביימער אַלערליי:
דער טאַטע - אַ דעמב,
די מאַמע - אַ סאַסנע,
די פֿעטערס זענען אַלשינעס,
די מומעס זענען יאָדלעס,
און מיר, די קינדער - קלאַגנדיקע ווערבעס.

י. פּאַפּיערניקאָוו
פֿון זײַן „די זון הינטער מיר“

א וואָרט פֿרײַער פֿונעם אַרויסגעבער

מיט גרויס פֿרײַד דערלאַנגען מיר דעם לײענער דעם האַנטבוך די געוויקסן וועלט אין ייִדיש פֿון ד״ר מרדכי שעכטער. דאָס האָט ער אָנגעהויבן צוגרייטן נאָך העט אין די 1960ער יאָרן, נאָר צוליב פֿלערליי סיבות האָט עס נישט געקענט פֿרײַער אַרויסקומען. די הויפטטיילן פֿונעם ווערק זענען פֿאַרטיק געוואָרן סוף 1970ער; די אַרײַנפֿירן־טיילן – אין די 1990ער. אַז ד״ר שעכטער האָט, קודם צוליב איבערגעלאַדנקייט און שפעטער צוליב פֿיזישער שלאַפֿקייט, עס נישט גע־קענט דערפֿירן צון אַ גמר, איז עס געפֿאַלן אויף אונדז. קומט דעם ייִוואָ אַ שבֿח פֿאַרן גמר; אַ גרעסערער ייִשר־כּוּח קומט דעם הויפט־מיטאַרבעטער, דוד בראַן (איצט: מאַסאַטשוסעטסער טעכנאָלאָגיע־אינסטיטוט); און דערעיקרשט – דעם צו־נויפֿשטעלער אַליין.

למען־ידעו: מיר האָבן געלייענט קאַרעקטור פֿון די אַרײַנפֿיר־טיילן (דער הויפטטייל, דער גלאַסאַר, איז אויסגעפֿאַרטיקט געוואָרן נאָך בימי שרייבמאַשין און איז שוין לאַנג „פֿאַ קאַרעקטורזשע“); און אויף אַלץ אויפֿגעפּאַסט בשעתן דרוקן. מיר האָבן זיך נישט אונטערגענומען צו דערהינטיקן דעם טעקסט, וועט דער לײענער זען, אַז טייל פרטים זענען פֿאַרעלטערט (אַט, למשל, באַדאַנקט דער צונויפֿשטעלער „עם פֿל הנערים“ סײַ די וואָס לעבן ביזן היינטיקן טאַג, סײַ די, וואָס זענען פֿאַר די לעצטע יאָרן אַוועק פֿון דער וועלט). צוליב טעכנישע סיבות איז דער מקורים־ווײַזער געבליבן אַ נישט־פֿאַרענדיקטער – ער דערגייט בלויז ביז בית־לאַמיר נאָר דערלעבן אַ צווייטע אויפֿלאַגע, וועלן מיר אַלץ אַרײַננעמען בלי־נדר.

די לײענערס וועלן אויך מוזן האָבן אַינזעעניש פֿאַר דעם, וואָס די נײַערע חלקים, וואָס מע האָט זיי אויסגעקלאַפט אויפֿן קאַמפּיוטער, האָבן אַן אַנדער פנים פֿון די, וואָס מע האָט נאָך געמאַכט אויף דער שרייבמאַשין. דאָס וועט זיי, דאַכט זיך, גאָר נישט שטערן – זיי דאַרפֿן נאָר געדענקען, למשל, אַז די ווערטער וווּ מע האָט אויפֿן קאַמפּיוטער געשריבן מיט קורסיוו האָט מען אויף דער שרייבמאַשין נאָך געמוזט אונטערשטרייכן.

איז דער האַנטבוך איצט אַ רשות־הרבים, פֿון אַלע וואָס וועלן אים לײענען. איז מאַכט אַ שהחינו און לײענט געזונטערהייט!

פֿאַרן ייִדישן וויסנשאַפֿטלעכן אינסטיטוט – ייִוואָ

ד״ר הערשל גלעזער

מאַרץ 2005

תוכן

4	א וואָרט פֿרײַער פֿונעם אַרויסגעבער.....
7	I. אַרײַנפֿיר-טיילן
8	1. אַ וואָרט פֿרײַער.....
11	2. הקדמה.....
14	3. אַרײַנפֿיר: וועגן באַטאַנישער טערמינאַלאָגיע.....
14	א. דער נאָמען פֿון אַ געוויקס.....
15	ב. די צוגעהערײַקייט פֿון אַ געוויקס.....
16	ג. אַלטס און נײַס אין דער ײִדישער באַטאַנישער נאָמענקלאַטור.....
	ד. פשוט-פֿאַלקישע נאָמענקלאַטור און סיסטעמאַטישע טערמינאַלאָגיע.....
25	
29	II. אינסטרוקציעס פֿאַרן באַניצער
30	1. ווי זײַך צו באַגײן מיט געוויקסן-וועלט אין ײִדיש.....
32	2. וועגן דרײַשפראַכיקן ווערטערביכל ליטיניש-ענגליש-ײִדיש.....
34	3. דער שליסל פֿון פֿרט-נעמען.....
36	4. דער געאָגראַפֿיש-עטנישער זוכצעטל.....
44	5. וועגן געוויקסן און מקורים-ווייזער.....
44	א. זײַן מהות.....
45	ב. דער סדר.....
46	ג. דער אופֿן פֿאַררופֿן זײַך אויף מקורים.....
47	ד. די אָפּשיקן.....
48	ה. קירצונגען און סימבאָלן.....
49	III. שפראַכיקע אָנווייזן
50	1. דער גראַמאַטישער מיין.....
52	2. דאָס לשון-רבים.....
54	3. דער אַרויסרעד.....
55	4. אויסלייג: אַרטאָגראַפֿישע און מאָרפֿאָלאָגישע וואַריאַנטן.....
57	IV. דין-וחשבון פֿונעם צונויפֿשטעלער
58	1. אויסגעניצטע מקורים.....
58	א. דאָס גערעדטע ײִדיש.....
59	ב. דאָס געשריבענע ײִדיש.....
62	2. אידענטיפֿיציר-פראָבלעמען.....
62	א. בײַם עטנאָבאַטאַנישן טערמין.....

64	ב. ביים ענגלישן טערמיין.....	64
64	ג. ביים אינטערנאַציאָנאַלן טערמיין.....	64
67	3. נאַרמיר־פּראָבלעמען.....	67
	א. דאָס לשון פֿונעם קאַלאָניסט צי פֿונעם באַטאַניק־	
67	און ייִדיש־לערער.....	67
71	ב. היקף, סכום און אַנדערע פּראָבלעמען.....	71
	V. סימבאָלן, קירצונגען און מקורים: ביבליאָגראַפֿיע און אינפֿאָרמאַטאָרן,	
75	הוספֿות צו דער ביבליאָגראַפֿיע.....	75
157	VI. די מערשפּראַכיקע טייל.....	157
158	1. דאָס ליטניניש־ענגליש־ייִדישע טאַקסאָנאָמישע ווערטערביכל.....	158
287	2. דער מקורים־ווייזער א.....	287
339	דער מקורים־ווייזער ב.....	339
383	הוספֿות צו די מקורים־ווייזערס.....	383
384	תיקון־טעות צום מקורים־ווייזער א.....	384
	VIII. English SectionVII	
	1. PrefaceVIII	
	2. Introduction: Yiddish Botanical TerminologyXI	
	3. GuidelinesXXXVII	
	4. English Index to the Latin-English-Yiddish Taxonomic DictionaryXXXIV	